

III Congrés d'Estudis de la Marina Alta (1990)
Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta
Institut Juan Gil-Albert, 1992
ISBN 84-7784-052-0
pàg. 355-360

APORTACIONS METODOLÒGIQUES A L'ESTUDI DELS ARXIUS COMARCALS: EL CAS DE LA MARINA ALTA

M. VIRTUDES RIVERO
MAITE ESTELA
EVARIST CASELLES

I. INTRODUCCIÓ

La realització de qualsevol anàlisi, necessita com a pas previ i ineludible la consulta de tota la documentació sobre ella. La dificultat inicial ve provocada per un descoïment de la dimensió de les fonts o per una suposada dispersió documental.

Per aquest motiu arran dels cercles d'investigació s'han produït, amb insistència justificada, la demanda d'actuació i adequació de la centres documentals. Una intervenció que puga permetre una ràpida consulta de les fonts de recerca (1).

L'administració de l'Estat és l'encarregada de protegir el Patrimoni Documental, missió que ha estat tradicionalment encomanada a la Subdirecció General d'arxius, biblioteques i documentació entitat depenent del Ministeri de Cultura. Com a primer pas iniciat per aquesta subdirecció és el Cens d'Arxius d'Espanya.

Al País Valencià, aquesta competència ha estat transferida. La Conselleria de Cultura i Educació mitjançant la Direcció General del Patrimoni Històric ha solventat aquesta necessitat amb la constitució d'un Servei d'Arxius, Biblioteques i documentació. Aquest servei esta elaborant un cens-guia d'arxius valencians (2).

El cens de la província d'Alacant encara no ha estat publicat. Els arxius que ja estan inventariats de la comarca s'han introduït en la base informàtica del PIC (Punts de informació cultural).

A nivell comarcal hi han confeccionats inventaris d'arxius, alguns d'ells publicats (3), però la majoria son inèdits. Rectors o administratius dels ajuntaments s'han encarregat d'aquesta tasca o corresponen a treballs de la facultat on la seua elaboració ha estat portada per estudiants de Geografia e Historia (4).

En aquest contexte destaca la iniciativa de la Escola-Taller Castell de Dénia. Amb la creació del mòdul Marina Alta, destinat al anàlisi i desenvolupament de la comarca s'ha iniciat una de les unitats dedicada a la recerca del patrimoni històric. En aquesta unitat, s'ha dissenyat un programa per a la recuperació i localització de tot el material documental de la comarca. Una iniciativa d'aquestes dimensions ha provocat la necessària elaboració de noves metodologies de recerca i ordenació arxivística.

No podem oblidar la important llavor de l'erudit local o d'aquells joves llicenciats que han estat els encarregats tradicionalment de la conservació i fins i tot de la recerca, més o menys sistematitzada del patrimoni històric local. Es per això que trobem una sèrie d'arxius amb una classificació particular segons el bon criteri de cada un dels investigadors. Es el nostre interès i la nostra obligació, el fer ús d'aquesta —mai prou loable— tasca i dissenyar o unificar la metodologia dels arxius comarcals per tal que afavorisca i agilita l'investigació històrica o qualsevol altre anàlisi comarcal.

II. ELS ARXIUS COMARCALS: VALORACIÓ

El nostre treball no pot entrar en l'estudi genèric de les grans fonts documentals. Aquests arxius, considerats com ARXIUS GENERALS, on hom té accés i pot fer seguiment de la documentació amb relativa facilitat.

Segons les directrius presentades pel professor TRENCH en l'Assemblea d'Història de la Ribera (5) podem presentar la distribució documental segons la procedència i contingut com:

PUBLICS:

1. *Municipals*
2. *Jutjat de Pau*

PRIVATS:

1. *Civils*

- a) Producció i administració agrària:
  - Cambres agràries
  - Cooperatives agrícoles
  - Corporacions agrícoles
- b) Producció i administració marítima
  - Cofraries de peixcadors
  - Corporacions marítimes
- c) Producció i administració industrial
  - Corporacions empresarials
  - Corporacions gremials
- d) Institucions i administracions sindicals

2. *Eclesiàstics*

3. *Senyoriales i familiars* (6)

En un primer lloc, fem distinció entre arxius públics i arxius privats. Els primers són els que s'han generat a partir d'organismes públics i que estan custodiats a institucions públiques. Els arxius privats tenen documentació emanada d'institucions privades o la documentació es custodiada a centres privats.

Els arxius públics és correspondrien fonamentalment amb els arxius municipals i els de jutjats de pau. Normalment l'arxiu municipal té la delimitació al seu municipi.

Els arxius privats els dividim en tres subgrups: civils, eclesiàstics; i senyoriales i familiars. Els arxius civils els subdividim en quatre subgrups: arxius de producció i administració agrària, de producció i administració marítima, de producció i administració industrial i arxius d'institucions i administracions sindicals.

El primer subgrup, inclou els arxius de les cambres agràries, cooperatives agrícoles, almàsseres, societats de regs, etc.

El segon subgrup seria el referent a cofraries de peixcadors i altres corporacions marítimes.

El tercer subgrup correspondria a indústries o fàbriques que hagen tingut una certa relevància dins de l'àmbit comarcal o local i una certa antigüitat. Ací incluïm les explotacions mineres, fàbrica de gas, fàbriques de mobles, etc.

El quart subgrup fa referència a institucions o administracions sindicals.

En una primera aproximació a aquests arxius privats podem constatar la seua importància documental. Tant en qualitat com quantitat des de finals de segle passat o mitat d'aquest, la seua riquesa és assombrosament evident. Es per això que ens vegem en la necessitat de crear consciència de la riquesa d'aquests, ja que la majoria d'ells hi són en vies de desaparició.

La seua existència, ordenació i continuïtat depen directament de l'interés que hagen tingut els documents per a l'administratiu encarregat de cada institució. D'ací el bon estat de conservació d'arxius com el Possit de Xàbia o el desordre o buit d'altres, com la documentació més vella de les cambres agràries.

Malgrat l'estructura administrativa de les institucions sindicals-laborals, vertebrada a nivell estatal, la presèn-

cia de documentació de forma dispersa en els arxius municipals, ens mou a fer ressó de la significativa importància d'aquesta. Es per això que considerem necessària la seua configuració com a grup documental comarcal.

La documentació eclesiàstica que denominem parroquial, presenta una dificultat afegida. La seua localització o procedència sols hi pot ser acertada en un seguiment d'un contexte superior al municipal.

Per tal de fer seguiment de les fonts documentals parroquials és necessari un estudi previ de la distribució eclesiàstica (7). Així, és com podem detectar la movilitat de la documentació entre els distints arxius. Es el cas d'aquells en els que trobem documentació referida a altres parròquies. Els motius són varis, però, els més freqüents son:

- Custòdia de documents d'altres parròquies que no existeixen en l'actualitat.
- Custòdia de documents d'altres parròquies concentrades a la casa abadia del rector encomanat per aquelles.

En moltes ocasions es deu a la comoditat del rector que ejerceix en varis municipis. En llocs, com Alcalà de la Jovada, el seu arxiu s'ha vist incrementat per l'incorporació de llibres de parròquies desaparegudes.

El tercer grup, que denominem senyorial i familiar, esta directament lligat a la història de la nostra comarca. Pel que fa a la distribució senyorial, podem dibuixar un mapa de les possessions al voltant del segle XVII, on trobem una clara divisió entre els grans senyorius (Borja i Lerma) i un trencaclosques de petites possessions (8). Aquesta distribució senyorial ens facilita la localització de tota la documentació administrativa del període senyorial, donades les bones condicions documentals d'aquestes dos cases.

A banda d'aquesta divisió d'arxius públics i privats tenim que fer una distinció entre, arxius de dins de la comarca o comarcals, i arxius que custòdien informació comarcal, però que es localitzen fora d'ella, serien els arxius exteriors. Donades les condicions, comparativament favorables d'aquests arxius, normalment custodiats amb major o menor cura, podem considerar-los com a fora de perill immediat (9).

A grans trets podem considerar vàlida la divisió presentada per la classificació dels arxius comarcals. Com a única matització ressaltem la dificultat presentada a l'hora d'intervindre als arxius municipals.

La dispersió documental combinada amb la vitalitat d'aquests arxius, ens obliga a fer una divisió entre el que considerem administratiu i el que considerem històric.

Aquesta divisió esta més motivada per la necessitat imposada pel propi funcionament de les institucions i és considerada com aleatòria i arbitrària.

La constitució d'arxius com a bases documentals ha d'estar oberta a l'assimilació periòdica de documentació i, per tant, som contraris a aquesta dicotomia com a plantejament estructural.

III. LA RECERCA DOCUMENTAL A LA MARINA ALTA

Som coneixedors dels treballs de recerca històrica que s'han realitzat sobre aquesta comarca. A les darreres dècades amb el naixement de l'Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta i la seua publicació periodica AGUITS, aquesta tasca no ha fet més que reafirmar i canalitzar totes aquelles anàlisis de la denominada història local que en aquest àmbit estaven realitzant-se.

Una de tantes iniciatives, quantitativament important, és la sorgida al voltant de les Escoles taller Castell de Dénia. Tal com hem dit, la nostra tasca esta inclosa en el Mòdul de Promoció i Desenvolupament de la Marina Alta. La nostra unitat proposa la recuperació del patrimoni documental de la comarca. Per tal d'acomplir el nostre projecte hem dissenyat tres objectius:

- L'elaboració d'un inventari de la documentació comarcal.
- Fer recerca del patrimoni documental de la comarca.
- Difondre el nostre projecte per un màxim aprofitament d'aquesta empresa.

No som els primers que hem fet recerca documental en aquest àmbit territorial. Són notòries les aportacions realitzades fins a la nostra aparició (10).

Uns dels objectius del nostre projecte, consisteix en la difusió de l'inventari dels arxius comarcals. Amb aquest pretenem aconseguir un màxim d'informació per part de la comunitat científica interessada en la recerca i estudi de la nostra comarca, a la vegada que poder ofertar a aquesta el resultat de la nostra feina per tal de facilitar-los la seua recerca.

A banda d'aquest aspecte significatiu, pretenem en aquesta comunicació presentar tres elements concrets del nostre projecte com unitat de recerca del Patrimoni Històric del Mòdul Marina Alta de l'Escola Castell de Dénia:

- a) Tipologia documental utilitzada.
- b) Patrimoni històric-documental comarcal.
- c) Riquesa documental.

A) Tipologia documental utilitzada

Per tal d'elaborar una tipologia documental, hem seguit les nombroses aportacions que sobre el tema s'han publicat (11).

Nosaltres ens hem atrevit a fer unes modificacions, de vegades rellevants, que considerem necessaries per que aquestes sigen més a prop de la realitat documental de la comarca treballada (12).

ARXIVS PÚBLICS

1. *Arxius Municipals* (13)

Actes
Administració Municipal
Correspondència
Educació
Eleccions
Estadística/Padrons
Hisenda

Justícia
Quintes
Sanitat
Urbanisme

2. *Arxius de Judgat de Pau*

Actes de conciliació
Actes de visites d'inspecció
Assumptes governatius
Censals
Expedients possessoris
Judicis de faltes
Judicis de desnonaments
Judicis verbals
Junta municipal del cens electoral
Pergamins
Plets
Registres de sortida de documents
Registres de defuncions
Registres d'entrada de documents
Registres de matrimoni
Registres de naixement
Declaracions de defuncions, matrimonis i naixements
Requisitòries
Sumaris de temàtica criminal
Antecedents penals
Consentiments paterns
Correspondència
Registre del cementeri
Expedients de matrimoni civil
Ciutadanes
Poders

ARXIVS PRIVATS

1. *Civils*

a) *Cambres agraries / Cooperatives agrícoles*

Actes
Correspondència
Hisenda
Registre
Activitats i Reglaments

b) *Cofraries de peixcadors*

Actes
Correspondència
Hisenda
Registre
Activitats i Reglaments

c) *Administracions industrials*

Actes
Correspondència
Hisenda
Registre
Relacions comercials
Activitats i Reglaments

d) *Sindicats*

Actes
Administració
Correspondència
Registre
Relacions laborals
Activitats-Normes-Reglaments

2. *Eclesiastics* (14)

- Actes
- Baptismes:
  - a) Registre
  - b) Expedients
- Beneficis
- Biblioteca
- Censos
- Censals
- Confirmacions
- Cofraries
- Correspondència
- Defuncions:
  - a) Registre
  - b) Expedients
- Memòries de misses
- Obres pies
- Visites pastorals
- Altres

3. *Senyorials i familiars*

- a) *Referents al patrimoni familiar*
  - Compra-vendes
  - Donacions
  - Censals
  - Hipoteques
  - Préstecs
  - Àpoques
  - Censos
  - Redempcions de càrregues, etc.
- b) *Referents a dades de Llinatge*
  - Certificació de bateig
  - Capitulacions matrimonials
  - Testaments
  - Títols nobiliaris
  - Honors
- c) *Referents a activitats personals*
  - Polítiques
  - Econòmiques
  - Comercials
  - Familiars
  - Memòries personals

B) Patrimoni històric-municipal de la comarca

Una de les prioritats del projecte ha estat la valoració exhaustiva del patrimoni històric-documental. Per aconseguir-ho, hem procedit a l'execució de les fases d'actuació marcades, amb un màxim de rigurositat.

Després de la primera fase, dedicada al recull bibliogràfic complementat amb la recerca de treballs i estudis ja realitzats, encertarem un complert itinerari comarcal. Sobre aquest hem anat elaborant una Guia dels arxius comarcals de la Marina. La redacció d'aquesta ens va permetre recaptar una informació ràpida amb un volum variable de dades.

A hores d'ara, la Unitat de Patrimoni Històric ha elaborat un avanç de Guia d'arxius. Sobre un presupost de 33 municipis, valorem l'existència de 131 arxius. Aquests es distribueixen de la següent manera:

Públics

- a) Municipals 33
- b) Jutgat Pau 33

Privats

- a) Eclesiàstics 48
- b) Activitats productives i sindicals 43

Segons les necessitats i interessos del projecte, la nostra recerca arxivística s'ha vist manifestada en els resultats. La voluntat comarcal de la nostra Unitat ens ha forçat a intervenir en tots els municipis de la comarca. Es per aixó que considerem casi completa la relació dels arxius públics i som conscients de la manca significativa, pel que es refereix als privats.

A més d'aquest tret, cal afegir la dificultat intrínseca que té la recerca de documentació privada. L'accés a cases particulars, junt amb l'inconvenència de la localització d'aquesta documentació, fa que aquest grup necessite de més temps i millors recursos per la seua definitiva consecució.

Amb aquestes xifres, és significativa la presència dels anomenats arxius comarcals. Aquest fet ha de suposar content per a la comunitat científica i deu sensibilitzar a la comunitat cívica per la riquesa que aquesta suposa.

Les circumstàncies conjunturals i, moltes voltes el voluntarisme personal, ha permès aquesta agraïda situació. Açó no ha d'impedir la nostra demanda cívica per una necessària intervenció —la major part dels casos estructurals— als arxius. És freqüent l'humitat i malaltia en tots ells. Moltes vegades s'ha culpats als agents històrics de la deficiència documental. No volem aquells events passats ni oblidar la tradicional negligència per al tracte dels «paper vells». Però encara hui, existeixen factors humans que en poc temps poden produir més perills per a la documentació.

La por al recompte fiscal, al control institucional, junt amb la valoració pecuniària de tot el que és vell, originen una sèrie de condicions molt especials per la destrucció o desaparició del nostre valuós patrimoni històric-documental comarcal.

C) Riquesa documental

Si abans acabem de fer una valoració quantitativa del patrimoni documental de la comarca, ara pretenen avançar la significativa condició del material documental.

El nostre projecte ens ha permès descobrir noves bases arxivístiques. Així mateix ens ha servit per descobrir el contingut documental d'aquestes. El primer fet que hem constatat és una involuntària deficiència en les guies documentals, que fan relació a la nostra comarca (15). La necessària revisió d'aquestes guies està lligada al treball dels investigadors, cada vegada més freqüents, en àmbits territorials concrets.

La relació entre la riquesa documental i la investigació intrínsecament lligada. Investigar on hi ha més documentació, sol ser premissa necessària per encetar qualsevol anàlisi científic. L'estat dels arxius locals ha provocat en certa mesura, un desidí respecte a estudis profunds. La

nova història, on la denominada història local lluita contra l'eruditisme i la tradicional història localista, necessita d'una amplitud documental.

Pel que fa a la nostra comarca, eixa dimensió qualitativa, està corresposta amb la qualitat de les bases documentals. Malgrat les reconegudes nocions de deficiència o inexistència estem en condicions d'exposar una riquesa documental, altament interessant.

Pel que fa als *arxius públics*, hem constatat als municipals que la riquesa documental està doblement evidenciada. Per una part, en la majoria dels casos, existeix una continuïtat de les sèries, així com un alt grau de conservació de la documentació.

Les dades extremes d'aquestes fonts van des del s. XIII fins als nostres dies. Si bé aquesta afirmació pot semblar afalagadora, és correspon amb dos centres importants: l'Arxiu Municipal de Dénia i l'Arxiu Municipal de Pego. No és igual en la resta de municipis que es veuen mancats de l'Antic Règim. No hem de caurer, per això, en el tópic de la destrucció revolucionària. Hem localitzat sèries documentals iniciades en la primera meitat del s. XIX en 29 arxius. Tan sols en dos casos, els dels municipals de Calp i de Benissa, hem trobat indicis de perdua documental del període republicà.

Aquest fet és significatiu i obri moltes expectatives per a qualsevol estudi relacionat amb l'anàlisi comarcal al llarg de la formació de la nova societat capitalista (17).

Si considerem a Pego com a cap de les possessions senyorials dels Borja en la nostra comarca i a Dénia com cap del Marquesat, possiblement entengam la relativa presèn-

cia municipal de la resta de senyories d'aquesta comarca. Es per això que l'estructura municipal d'aquelles zones estava directament lligada a l'administració senyorial. Es ben fàcil trobar la documentació pròpia d'aquells municipis entrecruada en les bases documentals dels arxius senyorials als que pertanyen.

Algo distint passa als *arxius privats*. En aquests, la documentació datada als parroquials s'inicia tímidament a finals del segle XV, però pren consistència a l'entrada del segle XVII. Per tots es sabuda la incidència de la repoblació de cristians nous, després i capgirant la data d'expulsió dels moriscos (17). Han estat pocs (sols en el cas de Xàbia i Calp) on les incidències de la revolta anticlerical ha fet significativa destrosa.

Els arxius privats relacionats amb la producció, el comerç i les relacions laborals, tenen el seu inici al voltant de finals del segle XIX i principis del XX. La continuïtat de les seues sèries és important i possiblement per això preocupant (18).

Considerem, que la significativa riquesa documental de la nostra comarca ens obliga a realitzar sistemàtics estudis de forma que l'estructura tipificada dels documents siga cada vegada més pròxima a la seua específica configuració. Que una anàlisi profunda de la zona, ens pot sorprendre amb un rellevant nombre de fonts documentals que, en molts moments, poden resultar imprescindibles per a estudis concrets. Finalment, fem palesa la xarxa de fonts documentals, que lligades i complementades oferten una inestimable riquesa històrico-documental, en i per la nostra comarca.

NOTES

- (1) CIRO CARDOSO, *Introducción al trabajo de la investigación histórica*. Ed. Crítica. Barcelona, 1982.
- (2) En l'actualitat sols hi està publicat el volum corresponent a la província de València. *Censo-Guía de los Archivos de la Provincia de Valencia*. Arxius Valencians, 3. València, 1986. Conselleria de Cultura, Educació i Ciència.
- (3) J. MARTI MUÑOZ, *Catálogo documentación. Archivo de Denia*. Instituto de Estudios Alicantinos, Excma. Diputación Provincial. Alicante, 1981.
R. SESER PÉREZ, *Archivo Municipal de Denia. Catálogo del Fondo de la Ayudantía de Marina de Denia y Jávea*. Arxius Valencians, 8. València, 1988, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència.
E. CASELLES I MONJO, *Inventari general de l'arxiu municipal de Pego. (Actualització de l'inventari realitzat per En Carmel Giner i Bolufer en 1947)*. Monogràfics I. Quaderns Pego I. 1986.
- (4) Aquesta iniciativa ha estat mampresa per el Departament de Paleografia i Arxivística de la Universitat de València.
- (5) J. TRENCH ODENA, «Notes entorn a la tipologia dels documents dels arxius comarcals», I Assemblea d'Història de la Ribera, *Economia Agrària i Història Local*, (pp. 9-42). València, 1981.
- (6) Entenem com a *senyorials* aquells que fan referència a documentació *estrictament* de la senyoria, fins a la seua extinció. *Familiars* aquells que custòdien documentació relacionada amb aquest nucli social. Pel que fa als *monàstics* els considerem inclosos dintre dels senyorials o dels eclesiàstic. Donades les característiques de la comarca, les possessions monàstiques en aquest indret, no difereixen dels tractaments senyorials.
- (7) El fet d'estudiar parròquies aïllades fent correlació d'aquesta documentació por induir a l'error. Hem pogut detectar un cas d'estudi com son les dades presentades per HALPERIN DONGHI, Julio; en «Un conflicto nacional en el siglo de Oro: moriscos y cristianos viejos en Valencia» Cuadernos de Historia de España, nº XXIII-XXIV, 1955, presentant les xifres de cristians vells de la baronia de Pego. Aquestes dades han estat interpretades obiant la divisió parroquial de la baronia produïda al llarg de la darrera part del segle XVI. Aquest error ha induït a equivocats anàlisis per tots els estudis posteriors que han utilitzat aquestes xifres com a vàlides.
- (8) Mapa divisió senyorial (S. XVII-XIX). Font: GARCÍA MARTÍNEZ, S.: «Francisc García y la Segunda Germanía en la Marina Alta». *I Congrés d'Estudis de La Marina Alta*, pp. 15-104. Alacant, 1986. Elaboració pròpia.
- (9) La documentació senyorial de la casa Centelles-Borja ara es custodiada a l'Arxiu Històric Nacional a la secció d'Osuna. Així mateix la referida a les possessions del Marquesat de Dénia ara custodiades a l'Arxiu de Medinaceli-Medinasonia ubicat a Sevilla. De la resta es pot fer fàcil següidament, com ara de les possessions de l'Ordre de Montesa.
- (10) Són molts els treballs sobre arxius municipals i parroquials. Resaltarem els treballs de Carmel Giner i Bolufer; treballs tots ells inèdits i que ens han permés orientarnos sobre la documentació dels municipis i parròquies de les antigues possessions de la casa Borja. Així mateix els treballs clàssics que han fet menció i referència a la documentació comarcal que van des de l'erudit canonge R. CHABÁS fins a les aportacions d'anònims erudits com JOSÉ RIERA ESTELA.
Altres aportacions significatives son les de la Diputació Provincial d'Alacant, MARTÍNEZ MICÓ, M.A. «Fons documental per l'estudi de la comarca de La Marina Alta en l'arxiu històric de la Diputació Provincial d'Alacant, segles XIX i XX. Aguaites 2 i 3. 1988. O altres com la de RAFAEL MAURI sobre el arxiu parroquial de Xaló pendent de publicació, o la publicació prevista del Cens-Guía de la província d'Alacant, de la Generalitat de València.
- (11) A banda dels tradicionals treballs sobre la metodologia arxivística

com els de ALONSO MATILLA «Los archivos y las investigaciones modernas económicas y sociales», en BDGABM. 56 (1960), pp. 97-114, F. MATEU, «Metodología de la investigación en las bibliotecas y archivos», en BDGA, 32 (1955), pp. 8-16, hem considerat de forma comparativa distints treballs entre els que destaquem M. FERNÁNDEZ ARROYO i J. VILLAMÁNZANO, *Catálogo de la Serie del Real Justicia*, S.P.M.E.C. Madrid, 1977, molt il·lustrativa la seua introducció de la mateixa manera com la de J. SANCHEZ PORTAS, *Archivos Parroquiales de Orihuela*, Arxius Valencians, 1, Generalitat Valenciana, 1985, o de VINYET PANYELLA, «Arxiu Municipal de Sitges» *Guia dels Arxius Històrics de Catalunya*. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1982, pp. 82-124.

- (12) Per tal de fer aquesta tipologia hem utilitzat basicament dos treballs. Per una banda els de P. ALBERCH, F. BARRIACH i PANYELLA, *Els Arxius Històrics Municipals: normes bàsiques de classificació*. D.C.G.C., 1982, i el de J. TRENCH ODENA, cf. «Notes entorn...»
- (13) Considerem la distribució tipològica presentada per el professor TRENCH, cf. «Notes entorn...» i que refereix a L. LLADÓ, *Clasificación de materias en los archivos municipales*, Madrid, 1948, així com el treball de R. ALBERCH i altres en cf. *Els arxius històrics...* Però, per tal de poder fer una primera aproximació a la documentació dels arxius municipals comarcals, considerem escaient l'agrupament en aquestes seccions molt més àmplies i que permeteixen una posterior intervenció més concreta de catalogació.
- (14) Hem considerat vàlida la tipologia presentada per el Professor TRENCH, encara que fent seguiment de les noves normes dictades per J.M. FERNÁNDEZ CATÓN en «Problemática de los archivos parroquiales españoles» en las I Jornadas de Metodología Aplicada de las Ciencias Históricas, vol. V, Santiago, 1975, pp. 51-60. Hem fet agrupament segons la documentació custodiada, com a referència parroquial.
- (15) En el Cens Guia dels Arxius de la Província d'Alacant hi ha conti-

nues referències equivocades pel que fa a la nostra comarca. Sospitam que l'error és provocat per les condicions del projecte de la Generalitat. En cap moment volem denostar aquell projecte ni als seus autors. Més bé considerem necessària aquesta iniciativa institucional i valuosíssim el treball dels seus autors.

- (16) El tòpic dels trets piròmans de «las ordas marxistas» ha de posar-se a juf. La documentació referida al període de la II República està prou completa pel que fa als arxius comarcals. Algunes mancances poden ben bé estar justificades pels aldavalls del període revolucionari. L'inici de la documentació municipal, així com la seua continuïtat ens permet connectar aquest fet amb l'instauració d'un nou ordre administratiu, implantat a l'Estat Espanyol. Així ho coroboren entre altres B. LÓPEZ GARUÑA en «Aproximación al estudio de las fuentes judiciales», *Anales de Historia Contemporánea*. Universidad de Murcia, 2, 1983.
- (17) Es entre el període de la revolta de les Alpujarras de finals del XVI fins a la definitiva expulsió dels moriscos la població de la comarca es veu altament reforçada per les beneficències d'aquestes senyories als nous colonos. CASEY, *El regne de València al segle XVII*. Barcelona, 1984, i l'incidència en les xifres demogràfiques. J. CUEVAS, *Cap a un model demogràfic comarcal: Benissa als segles XVI, XVII, XVIII*. Benissa, 1989. O altres estudis comarcals com es de J. BERNABEU, *Evolución de la población en Vall d'Ebo (1623-1870)*. Tesi de licenciatura, Universidad de Valencia, 1982. O J. CUEVAS i R. MAURI, en «L'evolució de la Vall de Xaló (1620-1850)», en *Aguaites*, n.º 2, Pedreguer, 1988; o C. JOVER, «La població a la Marina: el cas de Xàbia» (XVI-XVII), en *Xàbiga*, n.º 3, Xàbia, 1987.
- (18) El temor a les revisions institucionals o l'investigació del fisco pot convertir centenars de documents en cendres. Han estat moltes les reticències presentades per aquestes institucions a l'hora de consultar la documentació. En més d'un cas ens han assegurat la imminent desaparició d'aquells papers «perillosos» per la empresa.

